

ORDU ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

ULUSLARARASI KİŞİLİK VE
KARAKTER İNŞÂSINDA DİNİN YERİ
SEMPOZYUMU

10-12 HAZİRAN 2016, ORDU

-II-

EDİTÖRLER

Yavuz Ünal
Şevket Pekdemir
Yusuf Bahri Gündoğdu
Orhan İyibilgin
Sait Kar

ROL MODEL VE ROL MODELE SADAKAT BAĞLAMINDA BİR EBU ZER EL-GIFARÎ PORTRESİ

Hasan YAŞAROĞLU(*)

Özet

Ebu Zer el-Gıfari İslam'ın ilk yıllarında cahili hayatı bırakarak İslam'ı seçen ve kendisine rol model olarak Hz. Peygamberi alan, Müslüman olduktan sonra neredeyse tüm hayatını Hz. Peygamberin yanında geçiren büyük sahabilerden biridir. Ciddiyeti ve de kararlılığı ile dikkat çekmiştir. Kısa zamanda hayat tarzını değiştirmiş ve büyük mesafe almıştır. Hz. Peygamber'in rahle-i tedrisinde yetişmiştir.

Ebu Zer el-Gıfari, Resulullah'tan gördüklerini ve işittiklerini tam manası ile içselleştirmiş ve hayatına tatbik etmiştir. Her durumda, "dostum bana demişti ki..." diye söze başlayıp, Allah Resulü'nden işittiği bir sözü, bir öğüdü, yahut bir düsturu, insanlara aktarmış, kendisi de bu düsturun, sıkı takipçisi olmuştur. Tüm yaşantısını, Hz. Peygamberin öğütleri ve Kur'an'ı Kerim'in emirleri istikametinde tanzim etmiştir. Adeta kılı kırk yarmıştır. Allah Resulü'nden öğrendiği düsturlara sonuna kadar sadık kalmıştır. Son derece kararlı davranmıştır. Hz. Peygamberden intikal eden söz konusu düstur ve öğütler konusunda yapılmak istenen değişiklik yahut başkalaştırmaya karşı çıkmış, itiraz etmiştir. Bu bakımdan kendisi de bir rol model olmuştur.

Ebu Zer'in hayat çizgisi ve hayat felsefesine göre, asıl olan rol modelin adaleti ve adil rol modele sadakattir. Bir rol model olarak Hz. Peygamber adildir ve onun yolundan giden sahabiler sadıktırlar. Ebu Zer bu sadakatın en büyük temsilcilerinden biridir. O hiçbir kınayıcının kınamasına aldırmanın, Korkmadan, çekinmeden doğru bildiği yolda tavizsiz yürümüştür. Bütün baskılara ve yıldırmalara rağmen asla geri adım atmamıştır.

(*) Yrd. Doç Dr., Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
e-posta: hasan_6929@hotmail.com

Giriş

Hız. Peygamber tüm kâinat için bir rol modeldir. Rol modelin rol modelliğinin insan dolayısı ile topluma etki edebilmesi, başka bir ifade ile müessir olabilmesi için rol modele sadakat göstermek, onun ilke ve prensiplerine, uygulamalarına sadık kalmak mutlak zorunluluktur. Rol modelin ilkeleri üzerinde oynamak, onun prensiplerini bozmaya, başkalaştırmaya çalışmak doğru değildir. Bu tutum sadakate aykırıdır. Hatta bu tutum rol modele ihanettir.

Sahabe-i Kiramdan Ebu Zer el-Gıfari, birçok özelliği ile ön plana çıkmış bir kimsedir. Onu ön plana çıkaran hususlardan biri de Hız. Peygambere yani rol modele karşı göstermiş olduğu sadakatidir. Ebu Zer, Hız. Peygamberi kendisine örnek alarak bir taraftan muhteşem bir sadık bendelik örneği ortaya koyarken, aynı zamanda kendisi de bu açıdan bir rol modellik teşkil etmiştir. Hep şunu söylemiştir:

والله ما كذبت على رسول الله ولا أخذت الا عنه او عن كتاب الله عز وجل

100

“Allah’a yemin olsun ki, Resulullah’ı asla yalanlamadım. İlim adına ne aldım, ondan aldım, (ne öğrendimse ondan öğrendim), yahut Allah’ın kitabından.” (İbn Asâkir : 1998, LXVI, 207).

Bu hususta Ebu Zer’e ait başka bir ifade ise şudur:

والله انى لعلى العهد الذى فارقت عليه رسول الله ما غيرت ولا بدلت

“Allah’a yemin olsun ki, Resulullah’tan ayrıldığı gün ki söz ve ahd üzeriyim. Ne taşıyır yaptım ne de tebdil.” (İbn Asâkir : 1998, LXVI, 207).

Ebu Zer’in bu sözlerinden onun beslendiği kaynağın Resulullah ve Kitabullah olduğu açık, net ortaya çıkmaktadır. İkinci mesele, Ebu Zer’in iki kaynaktan beslenmesinin, iki pınardan su içmesinin ardından, iki husustan zinhar uzak durduğudur. Bu iki husus da tebdil ve taşıyır. Ebu Zer’in hassasiyetle üzerinde durduğu bu tebdil-taşıyır meselesine Kur’an-ı Kerim’de işaret edilmiştir.

وتمت كلمت ربك صدقا وعدلا لا مبدل لكلماته وهو السميع العليم

“Rabbinin kelimesi, sözü (dini) sadakat ve adalet üzere tamam olmuştur. Onun kelimelerinde (dininde) bir değişiklik (bozulma) olmaz. O her şeyin duyan ve bilendir”. (En’âm 6/115).

Enam suresinin bu 115 ayeti Allah’ın kelimesinin/dininin, adalet ve sadakat üzere tamam olduğunu açıkça beyan etmiştir. Bu dinde herhangi bir tebdil ve

de tağyir söz konusu değildir. Her Müslüman bunun sorumlusudur. Müslüman, dinde tebdil yahut tağyire yani başkalaşma/başkalaştırma ve dinin bir unsurunun kaldırılıp onun yerine yabancı bir unsurun konulmasına izin vermeyecektir.

Tağyir, değiştirmek, başkalaştırmak demektir. Tebdil ise bir şeyi kaldırıp yerine başka şeyi koymaktır. Tahrif de böyledir.

1. Ebu Zer ve Rol Model'e Sadakat

Ebu Zer bizzat kendisi rol model'e sadakati esas almanın yanında daha sonraki yıllarda yavaş yavaş su yüzüne çıkmaya başlayan rol modelin tatbikatına aykırı davranışlar karşısında susmamış, aksine sesini yükseltmiş, itiraz etmiştir. İslam tarihinde rol modele sadakatin zedelenmeye başladığı, rol modelin yolundan ayrılmanın somut göstergelerinin ortaya çıktığı dönem, Hz. Osman'ın halifeliliği dönemidir. Ebu Zer, bu dönemde ortaya çıkan değişiklikler (ehdas yahut ihdas) karşısında itiraz eden az sayıdaki sahabiden biridir. Özellikle bu dönemde yoğun bir şekilde uygulanan akraba merkezli üst düzey devlet memuru atamaları ve onların adaletsiz uygulamaları, Ebu Zer'in itirazlarına yol açmıştır. Ebu Zer söz konusu bu uygulamaları rol modelin tatbikatına ve Kur'an'ın ruhuna aykırı bulmuştur. Bunlara karşı çok sert bir tavır sergilemiştir. Ebu Zer'e göre bu uygulamalar birer tebdil ve tağyir teşebbüsüdür. Dolayısı ile bu tür uygulamalara karşı durmak gerekmektedir.

Söz konusu dönemde ilk dikkati çeken hususlardan biri Ebu Zer'in iki toplum kesimini gelişen olaylardan sorumlu tutarak onları muhatap almış olmasıdır. Bu iki kesim idareciler ve zenginlerdir. Toplumun tepki gösterdiği ilk başkalaştırma girişimleri idareciler tarafından sahneye konulmuş, zenginler de Hz. Peygamber döneminde olmayan, dinin hoş görmediği mal istifleme yönünde adım atmışlardır.

Bu gelişmeler karşısında Ebu Zer susmamış, itiraz etmiştir. Asla taviz vermemiştir. Hiç kimseden korkmamış, çekinmemiştir. Ne pahasına olursa olsun, kınayıcının kınamasına aldırmadan, mücadelesini çok olumsuz şartlara rağmen sürdürmüştür. Kınayıcının kınamasına aldırmadan mücadeleyi sürdürmek onun en önemli prensiplerindendir.

İslam dini, devlet idaresi konusunda en çok adalet meselesine vurgu yapmıştır. Kur'an'ın iki temel niteliği, az önce de beyan edildiği üzere doğruluk ve adalettir. Bir rol model olarak Hz. Peygamber hiçbir zaman doğruluk ve adaletten ayrılmamıştır. Bu bağlamda Ebu Zer doğruluk ve adalet üzere icra edilen peygamberi tatbikata bizzat tanıklık etmiştir. Neticede Peygamber dönemi hayat felsefesini özümsemiş, tam manası ile içselleştirmiştir. Doğruluk ve adalet onun

adeta hayat felsefesi olmuştur. Dolayısı ile üçüncü halife Hz. Osman döneminde ortaya çıkmış olan söz konusu bu hayat felsefesine ters uygulamalara tepki göstermiş, bir rol model olarak Hz. Peygamberin uygulamalarının dışına çıkılmasına adeta isyan etmiştir.

2. Ebu Zer'in Hayat Felsefesinin Dayandığı Temel Prensipler

Ebu Zer'in hayat felsefesinin dayandığı temel iki prensip sadakat ve adalettir. Peygamberî tatbikata sadık kalmak ve insanlar arasında adil bölüşümü sağlamak en önemli ve de öncelikli meseledir. Onun hayat felsefesinde haksızlık, adaletsizlik ve yanlışlık karşısında susmak yoktur. Ebu Zer ilk ihtilafların başladığı günlerde Hz. Osman gibi bir büyük sahabi ile muhatap olmasına rağmen asla susmamış, haksız ve adaletsiz uygulamalara karşı durmuştur. Şunu da ifade etmek gerekir ki, Ebu Zer'in amacı isyan değildir. Onun amacı muhalefet de değildir. O hiç bir zaman sistemli bir Osman muarızı olmamıştır. Onun hedefi Osman'ın şahsı değil uygulamalarıdır. Nitekim kendisine yapılan, Osman'a karşı kuvvet hazırlama tekliflerini şiddetle reddetmiş asla itaatten çıkmamıştır.

Yukarıda Ebu Zer'in karşısında olan yahut Ebu Zer'in kendisine muhatap aldığı toplumun en güçlü iki sınıfının idareciler ve zenginler olduğu beyan edilmişti. İki güçlü sınıfa karşı Ebu Zer'in konumu oldukça zayıftır. Buna rağmen Ebu Zer toplum içerisinde oldukça etkin bir rol oynamış, hareketi ses getirmiştir. Zira o yoksulların, mağdurların, bir anlamda ezilenlerin sesi olmuştur. Ayrıca onun en başından itibaren yoksullar ve ezilenler adına sosyal adaletten yana tavır koyması, zaman içerisinde bir devlet sistemi olarak ortaya çıkan sosyal devlet felsefesine ilham kaynağı olmasını doğurmuştur.

Tüm zorluklara rağmen Ebu Zer, dostum dediği rol modelinden aldığı eğitim, terbiye ve anlayış ile mücadelesini sürdürmüş asla geri adım atmamıştır. Tavrında her hangi bir değişiklik; yumuşama söz konusu olmamıştır. Karşı karşıya kaldığı zor durumlar onu yolundan çevirememiştir. Rol Modelin tatbikatına ters gördüğü tebdil ve tağyire itiraz etmeyi kendisine ilke edinmiştir. Onun ideali, Hz. Peygambere verdiği sözde sabitkadem olmak, ne pahasına olursa olsun ona sadık kalmaktır.¹

1 “Rabbinin kelimesi, kelamı sıklıkça da tam, adaletçe de tamdır. Kuran sadıktır. Aynı hakikattir. Yalandan ve şüpheden müberradır. Ahkamı cihetiyle de tamamen adalettir. Aynı hakkaniyettir. Zulümden münezzehtir. Ne kimse onun kelimatını kaldırıp yerine daha doğru ve daha adaletlisini koyabilir, ne de mislini.” (Elmalılı, 3/2035).

Ebu Zer bir ömür boyu devlet hazinesini israf eden idareciler ve biteviye mal istif eden zenginlerle mücadele etmiştir. Bu hususta son derece samimi ve de dürüsttür.

Ebu Zer hakkında, 'kendisi fakir olduğu için diğer insanları da fakirliğe davet etmiştir',(Ahmet Cevdet Paşa: 1981) şeklindeki değerlendirmeler tümüyle yanlıştır. Her şeyden önce Ebu Zer fakir bir insan değildir. Sahabe içerisindeki en yüksek maaş alan sınıftandır. Ayrıca ganimet gelirlerine de sahiptir. Bundan dolayı ihtiyaç fazlası geliri ile at beslemiş ve yılda yaklaşık 20 at (günümüzün tankı) orduya bağışlamıştır. Ayrıca Ebu Zer, insanlara baskı yapmak, zenginler üzerinde baskı kurmaya çalışmakla da suçlanmıştır. Bu da doğru değildir. Onun elinde ne devlet gücü vardır ne de o güçlü bir kabileye mensuptur. Dolayısı ile böyle bir kimsenin başkaları üzerinde baskı kurması söz konusu değildir.

Kur'an-ı Kerim'de Nahl Suresinin 75 ve 76. Ayet-i Kerimelerinde iki insan tipi üzerinde karşılaştırma yapılmıştır. Söz konusu bu Ayet-i Kerimelerde toplumun en fakiri ile en zengini, en zayıfı ile en güçlüsü karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma esnasında insanoğluna sorumluluğu hatırlatılmıştır. Daha doğrusu toplum sorumluluğu tümüyle güçlüler yani idareciler ve de zenginler üzerine tahmil edilmiştir. İdareciler adaletten, zenginleri ise infaktan sorumludurlar. İdareciler adaletten ayrılır, zenginler de infaktan uzak dururlarsa sorumluluklarını yerine getirmemiş olurlar. Bu da toplumu ifsada götüreceğ yolun başlangıcıdır.

Ebu Zer büyük bir uzak görüşlülükle bunu görmüştür. Yaşadığı dönemin sonuna doğru ortaya çıkan adaletsiz uygulamalar ve zenginlerin mal biriktirmeye (Teraküm) başlamaları Ebu Zer'i harekete geçirmiştir. Hedefine söz konusu bu iki kesimi almış ve onları ısrarlı bir şekilde uyarmıştır. İdarecileri adalete, israftan uzak durmaya, zenginleri de infaka, bölüşmeye davet etmiştir.

Ebu Zer'in yaşadığı dönemde fazla hüsnü kabul görmeyen onun söz konusu bu söylem ve eylemleri daha sonra giderek destek bulmuş ve kitleler Ebu Zer'in söylemlerini bayraklaştırarak ayaklanmışlardır. Sonuçta isyancılar ile idareciler arasında bir türlü uzlaşma sağlanamamış ve İslam Âlemi büyük bir felakete sürüklenmiştir. Üçüncü halife Hz. Osman bizzat Müslümanlar tarafından öldürülmüş, onun ardından da iç savaş baş göstermiştir.

İdari açıdan başta Hz. Peygamberin uygulamaları olmak üzere onu takiben peş peşe devlet başkanlığı görevini devralan Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in tatbikatı ümmet için örnektir. Hz. Peygamber ve ilk iki halife yönetime yakınlarını karıştırmamışlar, bu hususta dikkatli adımlar atmışlardır. Dolayısı ile ümmet için Hz. Peygamberin rol modeli ilk iki halife yani Şeyheyn hakkında da söz konusudur. Bu yüzden Hz. Osman'dan itibaren biat 'Allah'ın Kitabı, Peygamberin

Sünneti ve Şeyheyn'in Sireti' üzere yapılmıştır. Hz. Osman döneminde kısmen de olsa önceki uygulamalardan sapılması, bir takım tebdiller ve taşıyıcıların baş göstermesi toplumu kaosa sürükleyen sürecin başlangıcını teşkil etmiş, ümmet sürüklenmiş olduğu bu dar boğazdan uzun zaman çıkamamıştır.

Sonuç

Hz. Osman döneminde, gerek merkezde ve gerekse eyaletlerde idarenin Emevi yanlı tutumu ve uygulamaları neticesinde yeni ve zengin bir idareci sınıf oluşmaya başlamıştır. Toplumdaki bir kesimin zenginleşmesi genellikle başka kesimlerin fakirleşmesi sonucunu doğurduğundan, o dönemde de zengin idareci sınıfın oluşmasına mukabil fakir halk topluluklarının meydana gelmesi, yani idareciler zenginleşirken, idare edilenlerin fakirleşmeye başlaması, dönemin en hararetli tartışma konularından birini teşkil etmiştir. Dolayısı ile tartışmanın odağında yer alan konu mülk meselesidir.

İslam Peygamberi mülk edinmemiştir. Arkasından gelen iki halifesi de aynı şekilde hemen hemen bütün servetlerini Allah yolunda harcamışlar ve bu dünyayı terk ettiklerinde herhangi bir mülk bırakmamışlardır. İlk iki halifenin ardından iş başına gelen üçüncü halife Hz. Osman döneminde, mülk edinme ve servet biriktirme meselesi giderek bir sorun ve tartışma konusu haline gelmiştir. Ömrünün son yıllarını Hz. Osman döneminde geçiren Ebu Zer el-Gıfari, bu tartışmaların içinde hatta odağında yer almıştır. Daha sonraki yıllarda, kendisinden, genellikle mülk odaklı tartışmalar dolayısı ile söz edilmiş ve Ebu Zer sürekli bu bağlamla anılmıştır. Tarih sayfaları Ebû Zerr'i bu yönü ile hafızasına kaydetmiştir.

Aslında mülk tartışması ilk defa o dönemde ortaya çıkmış bir tartışma değildir. Mülk meselesi, İblis'in Hz. Adem'i ebedi yaşam ve bitmez tükenmez mülk-ü saltanat ile kandırması ve Adem'in cennetten kovulması ile başlayan kadim bir tartışmadır.² Bu kadim mülk ve iktidar tartışması Hz. Peygamberin vefatının hemen ardından kendini bir kez daha göstermiş ve sahâbe toplumunu ciddi bir şekilde sarsmıştır. Ebû Zer ise yaşadığı dönemdeki bu tartışmanın başlatıcısı, sürükleyicisi ve fakir-fukaranın hakkının savunucusu olarak ön plana çıkmıştır.

Ebû Zer aslında sistemli bir siyasi hareket yürütmemiştir. Onun hatt-ı hareketi tamamen hasbidir. O bir sosyal adaletçidir ve Hazreti Peygamberin ortaya koyduğu ve uyguladığı prensiplerin peşindedir. Amacı ona sadık kalmaktır. Yapılan yanlışlıklara, haksızlıklara, adaletsizliklere karşı çıkmış, adil bölüşümü, dayanışmayı savunmuştur. Ebû Zer'in itirazlarının yönetimin kendisine değil,

2 هل ادلك على شجرة الخلد وملك لا يبلى (Tâ-hâ, 20/120).

yönetimin yanlış uygulamalarına yönelik olduğu açıktır. Fakir fukara yararına, paylaşımı esas alan hususlara dikkat çekmiş, paylaşımındaki adaletsizliğe karşı durmuştur. Aslında Ebu Zer iddia edilen aksine, servetin kendisine değil kazanım, dağılım ve kullanım tarzındaki göreceli bozulmaya karşı mücadele vermiştir. (Kallek :1997, 49).

İnsanda bir anlamda yaratılışından gelen, cibilli olan mal servet düşkünlüğünü yok etmek, ortadan kaldırmak mümkün değildir. Hz. Peygamberin kendi zamanında dizginlediği bu aşırı yönelim ve arzular Hz. Osman döneminde daha da yükselmiş ve toplumu felakete sürüklemiştir. Dolayısı ile insanın fitri özellikleri sebebiyle çok rahat bir şekilde ortaya çıkan ve toplumları esir alan menfaat odaklı kapitalist eğilimler her dönemde varlığını korumayı ve sürdürmeyi başarmıştır. İnsanoğlunun mal ve servete olan düşkünlüğünü en güzel bir şekilde Türk lirizminin ünlü şairi, sehl-i mümteni ustası Yunus Emre (ö. 1320) özetlemiştir:

Mal sahibi mülk sahibi,

Hani bunun ilk sahibi?

Mal da yalan mülk de yalan,

Var biraz da sen oyalan.

Mal-mülk, evlat ve dünya hayatının insanoğlunu fitneye sürükleyen bir cazibe merkezi olduğuna Kuran-ı Kerim muhtelif ayeti kerimelerde dikkat çekmiştir.³ Malı geçici bir geçim aracı olmaktan çıkarıp onu bir tutku, temel hedef haline getirmek her devirde insanın mahvına sebep olmuştur. Mal ve mülk de bütün toplumun hakkı vardır. Kamu otoritesinin görevi kamunun mal varlığını, zenginliklerini, insanlar arasında adil ve eşit bir şekilde paylaştırmaktır. Hz. Peygamber bir rol model olarak bu konuda insanlar en güzel örneği teşkil etmiş ve onun rahle-i tedrisinden geçmiş olan Ebu Zer de Rol Model'in en sıkı takipçisi olmuştur.

Zenginlik ile yönetim erki arasında sıkı bir ilişki vardır. Sadedinde bulunduğumuz tartışma ve çekişmelerin yaşandığı dönemlerde, özellikle Hz. Osman'ın tayin ettiği valilerin, yani idareci sınıfın, mal elde etme konusunda yapmış oldukları ölçüsüz davranışlar o dönemin en yoğun tartışma gündemini işgal etmiş, buna karşılık Ebû Zer ise zor bir göreve talip olarak, ilk defa mal/mülk edinme hürs ve tamahına karşı sesini yükseltmiştir. Zorlukları göğüslemiş, yılmamış ve idealle-

3 المال والبنون زينة الحياة الدنيا والباقيات الصالحات خير عند ربك ثوابا وخير أملا (Kehf 18/46)

علموا انما الحياة الدنيا لعب ولهو وزينة وتفاخر بينكم وتكاثر في الاموال والاولاد (Hadid 57/20)

وما الحياة الدنيا الا متاع الغرور (Âli İmran 3/185)

rinden asla vazgeçmemiş, pes etmemiştir. Ömrünün sonuna dek, tek başına da olsa mücadelesini sürdürmüştür. Neticede o sosyal adalet, adil bölüşüm ve hakça paylaşım düşüncesini seslendirenlerin öncüsü olmuştur. Kapitalist eğilimlere savaş açan Ebu Zer, Hz. Peygamberin yolundan tavizsiz bir şekilde yürümüştür. Hz. Peygamberi örnek almayı, onu gerçek rol model kabul etmeyi ve ona sadık olmayı biricik ilke edinmiş ve ömrünün sonuna kadar Hz. Peygamberin rol modelliğini esas almaktan ve bu uğurda mücadele etmekten asla geri durmamıştır.

Bir kavmin seçkinlerinin hayatları ve davranışları o kavme örnektir. Bu bakımdan Hz. Peygamberin rol modelliği bizim için örnek olmasının yanında Ebu Zer'in rol modele gösterdiği sadakat de bizim için modeldir. Asıl olan rol modelin adaleti ve rol modele gösterilen, gösterilmesi gereken sadakattir.

Allah Kelamı doğruluk ve adalet üzere tamam olmuştur.(el-En'âm 6/115;Nesâî, "Cihad", 42). Bir rol model olarak Hz. Peygamberi takip eden ve onun uygulamalarına sadık kalan sahabiler bu hususta bize örneklik teşkil etmişlerdir. Bu açıdan onlar da bizim için birer rol modeldirler. Özellikle "es-Sıddîk" lakabı ile anılan ilk halife Hz. Ebu Bekir ve "el-Adil" lakabını alan, adaleti en güzel bir şekilde temsil eden Hz. Ömer'dir. Ebu Zer ise haktan ve adil bölüşümden yana ortaya koymuş olduğu mücadelesi, tavizsiz takipçiliği ve Hz. Peygamberin uygulamalarına tam manası ile sadık kalışı açısından her zaman gündemdeki yerini korumuştur.

Ebu Zer, Hz. Peygambere dünya malı peşinde koşmamak ve asla ona tamah etmemek (Tahallî ve Teberri) üzere söz vererek (ahd ederek) biat etmiştir. Doları ile o bir ömür boyu bu ahdine sadık kalmış, asla mal istiflememiş, stok yapmamıştır. Mal istifine karşı çıkmıştır. Dünya malı ile kirlenmeden dünyayı terk etmiştir. Tek başına ıssız ve تنها bir köyde hayata gözlerini yummuştur.

Kaynakça:

1. Ahmet Cevdet Paşa, Kıyas-ı Enbiya, İstanbul 1981.
2. Aydınlı, Abdullah, "Ebû Zerr el-Gıfârî", DİA, cilt, x, s. 268.
3. Buhari, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, (öl. 256), Sahihî'l-Buhari, I-VIII, İstanbul ts.
4. Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili, I-X, Eser Neşriyat ts.
5. Kallek, Cengiz, Asr-ı Saadette Yönetim Piyasa İlişkileri, İstanbul 1997.

6. Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac (öl. 261), Sahihî'l-Müslim, 1-v, İstanbul ts.
7. Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali (öl. 303/915), es-Sünen, 1-ix, Beyrut 1409/1988.
8. Rağıb el-İsfehani, el-müfredât.
9. İbn Asâkir, Ebu'l-kasım Ali b. el-Hasen, Târîh-i Medînet-i Dımaşk, 1-ıxx, Beyrut 1979-1998.